

PERFORMANS ÖDEVİ

Tulum Çalgısı

Osman Yılmaz

12-B

389

Kontrol : Hasan DURMAZ

2014

TULUM

Tulum Enstrümanının Tarihi Gelişimi

M.Ö. III Binden itibaren Altay – Türk kültürü, aynı zamanda Altay – Türk müzik kültüründe belirleyicisidir. Eski çağlardan günümüze ulaşabilen belgelerden Türklerin Orta Asya'daki tuğ takımında yer alan çalgıların şunlar olduğu anlaşılmaktadır: Yuruğ (Zurna), Sıbizgi (Sipsili nefir, boru), Şahnay (Hun Borusu), Burguv (Boru), Küvrük (Kös), Tümrük (Davul) ve Çeng (Zil). M.Ö. II. Yüzyılda Türkler, Orta Asya'nın Kuça, Balasagun gibi önemli merkezlerinde yaşarlarken buraya görevli olarak gelen Çin generalinin dönüşünde, Türklerden götürdüğü çalgılarla Çin sarayında bir müzik takımı kurup Türk ezgileri çaldırıldığı ve bu çalgıların Hunlara ait olduğu, o çağın tarihçileri tarafından günlük saray kayıtlarına geçirildiği bilinmektedir.

Bu sazlardan birinin “Houkya” adında, ileriden boynu dönük, üzerinde perde delikleri bulunan ve sesinin gücü ile bilinen bir boru olduğu yine aynı kayıtlardan öğrenilmektedir.

M.Ö. binden itibaren gelişmiş bir müzik görüyoruz. Mezulu çağına ait kaya resimlerinde def gibi vurmali aletler görüyoruz. Müzik aletleri kalıntısı arasında ve özellikle Sibiryada bulunan kalıntılarda fülüt'e ve ney'e rastlanıyor. M.Ö. II Bin ve III bin yıllarında Doğu Türkistan'daki kalıntılarda flüt görölmekte. Doğu Türkistan'da yapılan kazılarda, M.Ö. II.yüzyılda ve M.S. II.yüzyıla ait çapraz flüt bulunmuştur. Özbekistan'nın orta bölgesinde bulunmuş, M.Ö.I.yüzyıla ve M.S.I. yüzyıla ait heykelciklerin ellerinde çalgı vardır. Fergana vadisi bölgesinde ise zurna çok sıkça kullanılmıştır. Tambur, dutar, çapraz flüt, bulaban, dobra, topluluklarda en çok kullanılan enstrümanlardır.

Kültür tarihimiz daha detaylı incelendiğinde Orta Asya müziğinde nefesli çalgıların ön plana çıktığı görölmektedir. Gerek Altay bölgesinde yapılan kazılar gerekse boyların yerleştiği bölgelerde yapılan kazılarda nefesli çalgıların kalıntılarının çıkması, kaya resimlerinde nefesli çalgıların resmedilmesi Türklerin nefesli çalgıların mucitleri oldukları gerçeğini doğurur.

Tulum asıl ismini deri şeklinden almıştır.

Eski Türklerde; Tulum, ürülmüş ve şişirilmiş tuluk. Kazakça tulıp, Hayvan yavrusunun derisi yüzüldükten sonra içine ot veya hava doldurulmuşu. Eski Uygur Türkçesinde tuluk. Moğolca tulum. Kırgızca tulup, Hakas Türklerinde tulup, Tatarca tursık, Altayca tuluş, Tuva Türklerinde tulup, Kıpçakça tulum, Tulum kelimesi Öztürkçe'dir ve bütün Türk lehçelerinde bu kelime mevcut olup, içi çıkarılmış davar derisi, kırba manalarına geldiği görülür. Kafkas Karaçay-Malkar Türklerinde Gıbit kopuz: Tulum çalgısı. Azerice tuluğbalabanı: Bir ucuna ses çıkaran düdük, diğer tarafında üflenecek meme takılan hava deposu musiki aleti, tulum.

Gagavuz Hıristiyan Türklerinde gayda: tulum çalgısı, Gaydadan çalma, tulum çalmak. Tulum, çok eski Türk icadıdır. İspatı ise tulum çalgılarında görülen çift-düdük şeklinin aynısının, 1933 yılında Macaristan'ın Szolnok vilayetinde Avar Türklerine ait olduğu tespit edilen bir mezarda meydana çıkarılmış olmasıdır. Avarlar'ın bir kolu Trabzon taraflarına indiğini bildiğimiz için bu buluşların değeri büsbütün artıyor, belki o göçlere kadar çıkıyor.

Resim: Azerbaycan Cumhuriyeti'inde Türklerle ait mezarlarda yapılan kazılarda çıkan tulum resmi, uzmanlara göre yaklaşık 1340 yıllık olduğu tahmin edilmektedir.

En eski Türk musiki aleti çifte kavaldır. Bu kaval Macaristan'da Janoshida kazasında bir Avar mezarından çıkarılmıştır. Kaval turna kemiğinden gayet sanatkârane yapılmıştır. Bu çeşit çifte kavallar şimdi de Kafkaslarda ve bilhassa Volga çevresinde yaşayan halklar arasında kullanılmaktadır. Bu musiki aletinin ana yurdu, büyük ihtimalle, Altay-Ural arası alanlardır.

Bu husus üzerinde hassasiyetle duran sayın M. Ragıp Kösemihal Bey Avar gaydası yani tulum çalgısıyla ilgili olarak şu izahatta bulunmuştur. 'Dolmabahçe Sarayı Müzesinin Avarlar bölmesinde asılı ve Macaristan kazılarında bulunan bir takım izlere göre restore edilerek çizilmiş Avar Gayda ve Düdüklerinin resimlerini gidip görmek herkes için mümkündür. Avarların bir kolunun Trabzon taraflarına indiğini bildiğimiz için bu buluşların değeri büsbütün artıyor belki o göçlere kadar çıkıyor...

Türk müzik aletleri içinde sevilen ve coŖku ile dinlenen tulumda yüzyıllardır bilinen ve Orta Asya bozkırlarından glerle Anadolu'ya gelen bir enstrümandır. Bu algı Orta Asya müzik tarihinde önemli bir yer tutan ve hem zvatanı olan Ural-Altay Bölgesi hemde Anadoluda alınmaya devam edilmektedir. Türklerin götürdüğü diğer bölgelerde alınmaktadır.

Tulum: Çok nadir olsa da Fas, Cezayir, Libya, Suriye, Lübnan, Filistin. Balkanlar, Gürcistan, Irak, Yemen, Sudi Arabistan gibi ülkelerde çalındığı bilinmektedir. Günümüzde en yaygın çalındığı ülkeler ise , Bulgaristan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Azerbaycan, Özbekistan, Kısmen alınan ülkeler ise, İnan Azerbaycanı, Moğalistan, Gagavuz zerk Cumhuriyeti (Gkoğuz), Nahçıvan zerk Cumhuriyeti, Tuva Türkleri, Karaçay- Çerkez Cumhuriyetidir. Bu yörelerde alınan tulum ile yöremizde alınan tulumun hem yapısında hem de oyun havalarında fazlaca deđiŖiklik bulunmamaktadır.

Teknik Özellikleri

Tüyleri temizlenmiş çebiç adı verilen oğlak derisinden delik yerleri bağlanıp, gövde bölümü elde edilir. Ön ayaklardan birine lülük, birine de nav takılarak yapılmaktadır. Geleneksel olarak boynuzdan yapılan navlar günümüzde ahşaptır ve içine yöresine göre zimbon (Trabzon), çimon/çibun (Rize) adı verilen kamıştan yapılan komalı-pentatonik sipsi yerleştirilmektedir. Lülükten dudula adlı ağızlıktan üflenerek şişirilen enstrumanda sıkışan hava nav içinde bulunan zimbona gelir ve burada parmaklar sayesinde istenilen ses elde edilir.

Resim: Tulum derisi ve kılıfı

Tulumda aktif olarak kullanılan beş tam ses vardır ve oktavı yoktur, koma sesi vardır. Son zamanlarda altı sesli tulumlar denenmiş fakat pek başarı sağlanamamıştır. Tulumun ses tonu "si" "la" "sol" karar sesiyle, tınısı güzel olan ses elde edilir. Diğer ses tonlarında tulum istenilen sesi vermez. Tulumun orjinal sesi "si" ve "la" dır.

Akort sistemi ise : B - si" "A -la" "G -sol" karar seslerinde akort edilen ve komalı pentatonik bir enstruman olup tek oktavlık ses rengine sahiptir

Tulum derisi – Gövde kısmı

Tulumun gövdesi genellikle keçi derisinden yapılır. Keçinin özellikle bir yaşımda olmasına dikkat edilir. Çünki bir yaşımdan küçük olan keçilerin derisi yumuşak (taze) olduğundan çabuk deforme olur. Keçi kesildikten sonra derisi çok dikkatli bir şekilde delinmeden tulum olarak çıkartılır. Suyla karışık ateş külünde 2-3 gün bekletildikten sonra tüylerin dökülmesi sağlanır ve tabaklama işlemi yapıldıktan sonra baş tarafı ve arka kısmı içeri gelecek şekildetersten sıkıca bağlanır.

n ayaklarının birine dudula bağlanarak şişirilip asılır. Kuruduktan sonra sürekli yumuşak kalması için badem yağı yada gliserin sürülür (yağ ile bakım yapılmadığı süreçte deri kuruyup çatlar ve hava kaçırır bu yüzden tulum özelliğini yitirir) Tulumun cephesinin güzel görünmesi için üzerine değişik renk ve desenlerle kılıf yapılır.

Resim : Tulum derisi

Nav – Ses veren kısım

Tulumun en önemli kısmı nav'dır. Nav özellikle şimşir ağacından yapılır. Yaklaşık 40 derece eğri şimşir ağacının içini düzgün bir şekilde oyduktan sonra analıklar dediğimiz delikli 10 mm çapında boruları ve kamıştan özel olarak yapılan çibun dediğimiz sipsi`leri özenle ve düzgün şekilde nav`a yerleştirilir. Burada önemli olan iki adet sipsininde aynı sesi vermesidir. Aralıklarda 6mm delinmiş 5 adet çift sıra delik vardır ve yanyana olan bu deliklerden çıkan seslerin aynı ayarda olması şarttır aksi takdirde ses bozuk çıkar.

Sesler ayarlandıktan sonra nav`ı tulumumuzun diğer koluna bağlıyoruz ve tulumumuzu şişiriyoruz. Hava taziğinden doğan güçle sipsilere gelen baskı sesin çıkmasına yol açar ve parmak vuruşları ile ses notalara dönüşür. İyi tulum çalabilmek için müzik bilgisinin yanı sıra iyi bir kulağa ve kuvvetli nefese sahip olmak gerekir.

Resim: Nav çeşitleri

Resim: Kamış ve dillik çeşitleri

Resim: Dillik (Öten) kısmı

Kamış veya tahıl sapı boğum yerinin bir tarafından diğer tarafın dıştan boğum yerinden içten kesilir. Bu uçta boğum yeri kalacağından kapalıdır, diğer uç açıktır. 16-17 cm boyunda bir boru elde edilmiş olur. Açık uç hafif meyilli olarak düzeltilir. Kapalı kısma doğru borunun bir kısmı çakı ile inceltilerek sesin, hava geçişi ile temini sağlanır. Bu borunun üçte bir kadarı üste kalması şartıyla ikişer santim arayla delikler açılır. Böylece yapılan çimonlar bu şekilde yanyana bağlanıp navın içine yerleştirilir. Çıkan sesler birbiri ile tam manası ile uyumlu olmayabilirler.

Ağızlık – Nefes üfleme kısmı

Tulumu şişirmek için kullanılan dudula; yuvarlak bir ağacın içi delinerek yapılır ve hava geriye kaçmasın diye iç tarafına naylon`dan bir kapak yapıp raptiye ile tutturularak havanın geri gelmesi önlenir. Bu işleme sibopta denmektedir.

Resim : Nefes üfleme (Ağızlık) Çeşitleri

Uluslararası Ayder tulum ve doğa festivali her yıl yapılmaktadır.

Tulum halk çalgısı ve yöresel oyun gösterisi

Tulum Ustası

İsmail BAKİ Hocama

Körfez Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi

Mobilya ve Dekorasyon Öğretmeni

~~Teşekkür ederim~~